

JE NA ČASE SI OTVORENE PRIZNAŤ: EKONOMICKÝ RAST UŽ NEPRÍDE

25.05.2026

Väčšina ľudí stále naivne verí, že žijeme v dočasnej kríze, ktorú skôr či neskôr prekonáme a opäť vstúpime do obdobia stabilného ekonomického rastu a prosperity. Racionálne vzaté sa však takéto obdobie už nedá očakávať. Ľudská civilizácia naráža na neúprosné limity svojho rastu a je nevyhnutné si uvedomiť, že musíme začať uvažovať o radikálnych systémových zmenách.

Tento článok je úvahou nad potrebou transformácie myslenia elít aj spoločnosti ako takej. Nadväzuje na náš predchádzajúci text, v ktorom sme argumentovali, že v dôsledku súčasných trendov sa nachádzame na osudovej križovatke – na ceste smerom k utópii alebo dystópii. V súčasnosti sa totiž sformovali trendy nápadne pripomínajúce situáciu spred 2000 rokov, kedy vtedajšia civilizácia narazila na limity rastu podmienené vtedajšími technológiami a hospodárskym systémom.

Historická paralela: Od individualizmu ku kolektívnemu prežitiu

Zhruba pred dvoma tisícročiami ľudstvo zavŕšilo éru rastu, ktorú naštartovala tzv. osová doba (pojem nemeckého filozofa Karla Jaspersa). V tomto období vznikli po celom svete synchronne významné duchovné a filozofické školy – od gréckych filozofov cez Konfucia a Budhu až po Zoroastra. Okolo prelomu letopočtov však Rím začal morálne upadať, čo sa prejavilo prechodom od republiky k impériu. Limitom rastu Ríma bolo to, že ich ekonomika stála výlučne na biomase a svalovej sile (otroci, ťažné zvieratá, drevo). Keď ríša dosiahla geografický limit (odkedy už nedokázali dobýjať nové územia a získavať nových otrokov/zlato), systém sa prejedol zvnútra. Americký antropológ J. Tainter vo svojej práci Kolaps komplexných spoločností (1988) tvrdí, že spoločnosti kolabujú vtedy, keď investície do ich vlastnej komplexnosti (byrokracia, armáda) začnú vykazovať klesajúce marginálne výnosy. Súčasne nastúpila tzv. malá doba ľadová, ktorá uviedla do pohybu veľké sťahovanie národov. Tieto kmene postupne pretransformovali Rímsku ríšu – aj pod vplyvom šíriaceho sa, kolektívne ladeného kresťanstva – na feudálny systém.

Feudalizmus bol vo svojej podstate systémom navrhnutým pre časy stagnácie a nulového rastu, kedy ľudia v záujme holého prežitia museli potlačiť individualizmus a myslieť kolektívne. Za zmienku stojí fakt, že v rovnakom čase sa analogický socioekonomický systém formoval aj v Číne.

Zmena nastala približne pred 500 rokmi, kedy malá doba ľadová skončila. Ľudstvo začalo postupne prechádzať na efektívnejšie fosílné palivá (uhlie, neskôr ropa). Zvýšená úroda umožnila, aby sa väčšia časť obyvateľstva presunula do miest, začala sa venovať obchodu a technologickému vývoju, čo prispelo k ešte väčšiemu demografickému rastu. Keďže Európa bola z východu izolovaná islamskou civilizáciou, hľadala nové obchodné trasy smerom na západ. To spustilo éru veľkých geografických objavov a odštartovalo éru exponenciálneho rastu, ktorá vyvrcholila v 20. storočí. Počas týchto piatich storočí ľudstvo postupne opúšťalo kolektívne myslenie a prechádzalo k individualistickému, konkurenčnému prístupu, ktorý poháňal kolesá ekonomického rastu čoraz rýchlejšie.

Varovné signály a ilúzia prosperity

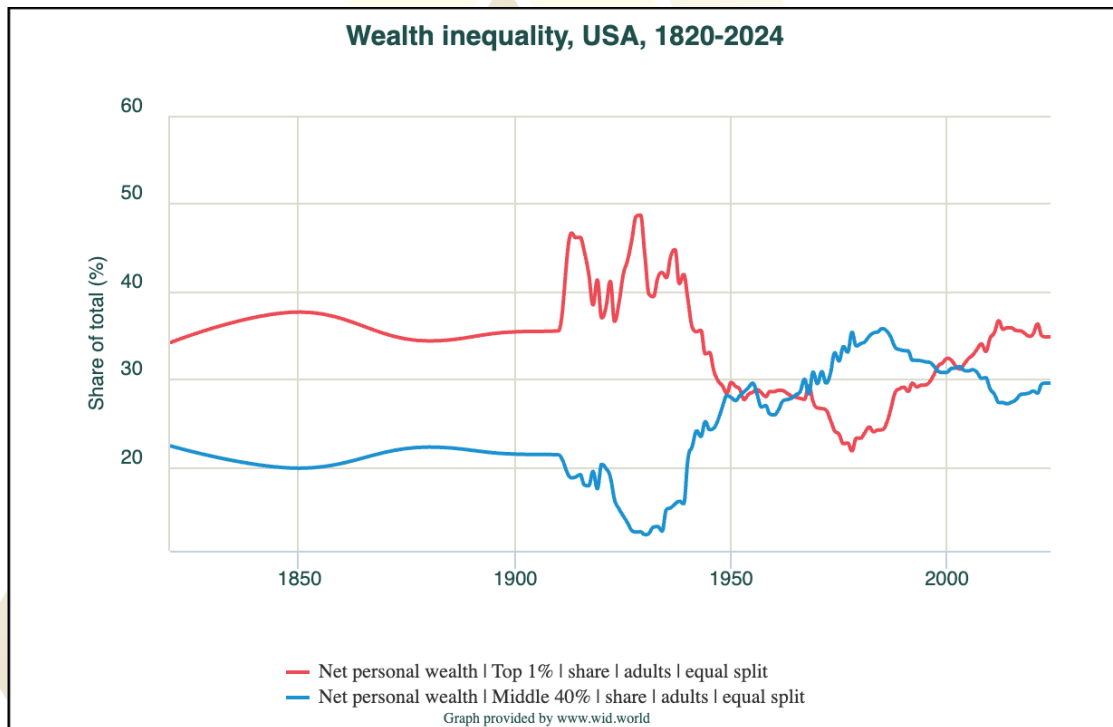
Tento rapídny trend reflektoval aj matematický model Heinza von Foerster (1960) so symbolickým názvom *Koniec sveta: Piatok 13. novembra 2026 n. l.* Na základe vtedajších demografických trendov model extrapoloval, že ak nedôjde k zmene správania, ľudská populácia dosiahne v tomto roku nekonečné hodnoty (matematickú singularitu). Tieto trajektórie sa však začali ohýbať už v 60. rokoch, krátko po publikovaní modelu, kedy sa pôrodnosť na Západe začala postupne znižovať. Model nepočítal, že moderný spôsob života privedie k poklesu pôrodnosti napriek dostatku zdrojov.

Západná reálna ekonomika narazila na svoje limity už v 70. rokoch 20. storočia. Mnohí ľudia žijú v predstave, že kým vo východnom bloku fungovalo štátne plánovanie, na Západe prekvital tvrdý, libertariánsky kapitalizmus, aký si pamätáme z 80. rokov. Skutočnosť je však taká, že na Západe po druhej svetovej vojne dominovala prísna sociálno-demokratická politika s mimoriadne vysokým zdanením bohatých – dokonca aj v USA. Obdobie 1945 – 1973 sa vo francúzskej ekonómii volá „Tridsať slávnych rokov“. V USA bola vtedy najvyššia sadzba dane z príjmu fyzických osôb (marginal tax rate) za prezidenta Eisenhowera (republikána) až 91 %.

Tento model sa začal radikálne meniť v 80. rokoch s nástupom reaganomiky v USA a thatcherizmu v Spojenom kráľovstve aj ako reakcia na ropné šoky v 1973 a 1979. Práve vtedy sme so ním prišli do užšieho kontaktu. Reálnu ekonomiku začali umelo poháňať už len deregulácia a vysokotechnologický sektor. Došlo k financijalizácii ekonomiky, kedy nerástlo HDP vďaka tomu, že by sme vyrábali viac reálnych vecí, ale vďaka masívnemu zadlžovaniu (štátnemu aj súkromnému) a deregulácii Wall Street. Rástli dlhy a deriváty, nie reálne bohatstvo. K dočasnému predĺženiu životnosti tohto globálneho kapitalistického systému výrazne prispelo otvorenie nových trhov po kolapse východného bloku na čele so ZSSR.

Od tej doby Západ stavil na masívny export výroby priemyslu do rozvojových krajín a na permanentné znižovanie daní. Dane predtým mohli byť vysoké, pretože kvôli informačným a technologickým bariéram priemysel a investori nemohli reálne unikať do daňových rajov. Avšak neoliberálne znižovanie daní prinieslo ekonomický rast prevažne len na papieri. V skutočnosti od 70. a 80. rokov stredná trieda na Západe postupne chudobnela, reálne mzdy stagnovali a povestný „americký sen“ je dnes prakticky mŕtvy.

Dáta jasne ukazujú, že najbohatšia vrstva zvýšila svoj majetok priamoúmerne na úkor strednej triedy. Tento fenomén detailne opísal francúzsky ekonóm Thomas Piketty v knihe *Kapitál v 21. storočí* (2014), kde dokázal, že majetkové rozdiely - medzi najbohatšími a najchudobnejšími - sú dnes väčšie ako v 19. storočí. Piketty zároveň inicioval projekt *World Inequality Database (WID)*. Ak sa pozrieme na dáta WID monitorujúce vývoj bohatstva horného 1 % a stredných 40 % obyvateľstva v USA, uvidíme jasnú nepriamu úmeru: bohatnutie elity ide ruka v ruke s decimovaním strednej triedy.

Digitálna revolúcia a limity politiky

Dnes stojíme pred otázkou, ako tento stav riešiť. Po agrárnej (neolitickej, cca 10.000 pred Kristom) a priemyselnej revolúcii (cca polovica 18. storočia) sa momentálne nachádzame vo finálnej fáze veľkej digitálnej revolúcie. Do konca tohto desaťročia sa očakáva vytvorenie všeobecnej umelej inteligencie (Artificial General Intelligence – AGI), ktorá bude schopná nahradiť človeka prakticky vo všetkých kognitívnych úkonoch (viac o argumentoch vývoja AGI do konca desaťročia TU). (Kríza podpotreby: Robot dane neplatí a nekupuje

si autá ani chlieb. Ak ľudia stratia prácu, nebudú mať príjem, čím skolabuje dopyt a následne aj samotní majitelia AGI systémov nebudú mať komu predávať svoje služby.) Prvýkrát v histórii čelíme riziku samozničenia – nielen prostredníctvom jadrovej vojny, ale aj ekologickým vyčerpaním planéty. Paradoxne, napriek technologickému pokroku po celom svete prudko klesá pôrodnosť (viac v našom článku o svetovej demografickej situácii [TU](#)).

Tragédiou zostáva, že v rámci súčasného myšlienkového nastavenia nie sme schopní nájsť východisko. Pri dnešných parametroch systému – umocnených demografickou krízou a ekonomickou stagnáciou – nebude možné v Európe udržať sociálny štát v podobe, na akú sme boli zvyknutí.

Sociálna demokracia a ľavica všeobecne prežívajú na Západe hlbokú krízu identity a strácajú podporu. Zvýšenie daní totiž v globalizovanom a informačne prepojenom svete okamžite vyvolá útek investorov do jurisdikcií s nižším daňovým zaťažením. Pravica na druhej strane neponúka riešenie, pretože jej recept v podobe znižovania daní len urýchlil kolaps verejných služieb a sociálnych istôt (Paradox tzv. pretekov o dno (Race to the bottom) - Krajiny medzi sebou súťažia v znižovaní daní a likvidácii ekologických štandardov, len aby prilákali nadnárodný kapitál.). Životná úroveň dnes reálne rastie už len v krajinách globálneho Juhu, ktorým export západného priemyslu pomohol postaviť sa na nohy a prejsť z agrárneho systému na industriálny, ktorý vedie k rastu sektoru služieb. Avšak už aj v Číne je badateľný prechod od rapidného rastu k stagnácii a narážaniu na rovnaké systémové limity, akým čelí Západ. Čína sa však na rozdiel od nás systematicky venuje dlhodobému plánovaniu a strategickému mysleniu, ktoré v Európe akútne absentuje.

Útek k techno-utopizmu a potreba „Ľudskej revolúcie“

Jediní, kto dnes verejnosti ponúka aspoň nejaký záblesk nádeje, sú techno-utopisti. Tí presviedčajú verejnosť, že vedecko-technologický pokrok a AGI vyrieši všetky naše problémy. Umelá inteligencia doteraz prispievala k rastu HDP najmä vďaka masívnym investíciám do technologického sektora a optimalizácii nákladov pre firmy. To je však krátkozraký pohľad. Pokročilá umelá inteligencia nevyhnutne vyústi do masovej nezamestnanosti – v administratíve a službách, ale (v kombinácii s robotizáciou) aj v manuálnych profesiách. Kúpna sila obyvateľstva bude pri aktuálnych trendoch dramaticky upadať, čo môže viesť k momentu, kedy sa spotrebná ekonomika jednoducho zadrie a zastaví.

Jedinou cestou k nájdeniu dlhodobo udržateľného riešenia je prechod na nový systém určitého kolektívneho myslenia. Na tento imperatív upozorňoval už zakladateľ Rímskeho klubu Aurelio Peccei vo svojej knihe *Ľudská kvalita*

(*The Human Quality*, 1977). Tvrdil v nej, že ľudstvo nedokáže odvrátiť hroziaci kolaps spôsobený drancovaním planéty, pokiaľ radikálne nezmení svoje materialistické a čisto technokratické myslenie.

Rímsky klub bol vôbec prvou globálnou autoritou, ktorá exaktne varovala pred environmentálnym kolapsom v prelomovej správe *Limity rastu* (1972), postavenej na systémovom modeli Jaya Forrestera z MIT. Zelené hnutia, ktoré v tom období začali vznikať, nedokázali (a ani nemôžu) tento problém vyriešiť, pokiaľ zostávajú uväznené v súčasnom hodnotovom matrice. V skutočnosti priniesli len parciálne, lokálne regulácie, ktoré oslabujú európsku konkurencieschopnosť a neriešia problém. Pritom sa sa emisie a špinavý priemysel iba presunul do krajín globálneho juhu.

Naše problémy však vyžadujú globálne riešenie: hlboký civilizačný prechod od konzumného, materialistického spôsobu života k dlhodobu udržateľnému globálnemu usporiadaniu. Táto hodnotová revolúcia bude musieť prebehnúť v najbližších desaťročiach. Pohľad na dnešný svet však naznačuje, že vyhliadky na jej úspech zatiaľ nie sú príliš ružové. A ako poukazujú modely citované v našom článku [TU](#), tak tento prechod môže nastať evolúciou (postupným prechodom) alebo ako nevyhnutná reakcia nasledujúca po kolapse.